

راهبردهای مهارت‌های تفکر

اشاره

«مهارت‌های تفکر» عادت‌ها و تکنیک‌هایی هستند که به ما امکان می‌دهند مجموعه‌ای از فرایندهای ذهنی، مانند پردازش اطلاعات، حل مسئله، ارزشیابی و همچنین فعالیت‌هایی مانند تفکر برای تفکر (فراشناخت) را به طور مؤثر انجام دهیم. در قرن بیست و یکم، داشتن مهارت تفکر برای موفقیت پایدار الزامی است. بسیاری از متخصصان تعلیم و تربیت از جمله فیشر (۲۰۱۳) معتقدند: درک نیاز به آموزش مهارت‌های تفکر، از آگاهی رو به رشدی برخاسته که جامعه کسب کرده است، به طوری که مهارت‌های مناسب نسل قبل ممکن است دیگر مناسب دانش‌آموزان امروز نباشند. بحث مهارت‌های تفکر بسیار پیچیده و طولانی است. لذا با توجه به حجم مطالب، این بحث را در شماره‌های دیگر مجله نیز ادامه می‌دهیم. در این مجموعه مقالات، موضوع توسعه مهارت‌های تفکر با استفاده از راهبردهای ساده‌فراشناختی که می‌توان برای ایجاد تفکر مؤثر در کلاس درس استفاده کرد، ارائه می‌شود.

کلیدواژه‌ها: مهارت تفکر، خلاقیت، طراحی سؤال

طراحی سؤال با «همیشه»، «گاهی» و «هرگز»

در بسیاری مواقع، یک پرسش پاسخ دقیق و مشخصی ندارد. به خصوص زمانی که در مورد مسائل اخلاقی و اجتماعی بحث می‌کنیم. همچنین، کودکان و نوجوانان معمولاً در تحلیل مسائل اجتماعی به رشد کافی نرسیده‌اند و معلمان باید در هدایت این قبیل بحث‌ها بسیار دقت کنند.

دانش‌آموز باید دریابد که گاهی در پاسخ به یک پرسش، همه چیز خیلی روشن نیست و غالباً پاسخ به چند عامل بستگی دارد. یک رویکرد این است که دانش‌آموزان را وادارید در مورد چگونگی و چرایی تفکر، رویکرد «همیشه، گاهی اوقات، هرگز» را اتخاذ کنند. مثلاً می‌توانید داستانی را تعریف کنید یا فیلمی را نشان دهید و از آن‌ها در مورد آن سؤال کنید. برای مثال، از دانش‌آموزان بپرسید: آیا همیشه باید به چراغ راهنما توجه کنیم؟ از دانش‌آموزان بخواهید برای پاسخ به این سؤال، یکی از گزینه‌های

از دانش‌آموزان بپرسید: من یک شهر توریستی در جنوب شرق ایران هستم. مدتی است تعداد بازدیدکنندگان شهر کاهش یافته است. چرا این مشکل پیش آمده؟ (همه احتمالات را در نظر بگیرید).

این موضوع را روی تخته بنویسید و از دانش‌آموزان بخواهید پیشنهاد‌های خود را روی تخته کلاس یا در دفتر یادداشت بنویسند.

هر پاسخی را در کلاس با همه دانش‌آموزان بررسی و پاسخ‌های جالب و خلاقانه را برجسته کنید.

به دانش‌آموزان خود بگویید که دو پاسخ نباید شبیه هم باشند. همچنین می‌توانید محدوده وسیع و متنوعی از پاسخ‌ها را برای بحث در کلاس داشته باشید.

وقتی دانش‌آموزان با پاسخ‌های سایر هم‌کلاسی‌های خود مواجه می‌شوند، می‌توانند روی نکات بیشتری تفکر و پاسخ‌های متنوع‌تری تولید کنند.

در جهانی که فردیت و منحصر به فرد بودن را رواج می‌دهد، و در جایی که کارفرمایان، حل مسئله را در فهرست خواسته‌های خود از مهارت‌های کارایی مطلوب قرار داده‌اند، مهم است که ما خلاقیت را در دانش‌آموزانمان ارتقا دهیم. آفت پرورش خلاقیت و همچنین حل مسئله، یکسان‌انگاری دانش‌آموزان است. بسیاری مواقع معلمان انتظار دارند دانش‌آموزان به سؤالات آن‌ها پاسخ‌هایی مشخص و از پیش تعیین شده بدهند. در مواجهه با هر سؤال چالش‌زا، در اغلب موارد، انتظار داریم دانش‌آموزان بتوانند علل یا عوامل تأثیرگذار بر موضوع را شناسایی و فهرست کنند، در حالی که به جای آن می‌توانیم سؤالی مناسب مطرح کنیم و از فراگیرندگان بخواهیم آنچه را به ذهنشان می‌رسد، مطرح کنند و در مورد آن به بحث و گفت‌وگو بپردازند.

مثال: فرض کنید شما به عنوان یک معلم قصد دارید دانش‌آموزان علل و عوامل کاهش گردشگر در یک منطقه را بررسی کنند.

با ایجاد فرضیه، ارزیابی بحث‌ها و نتیجه‌گیری، دانش‌آموزان خود را به مهارت‌های تفکر عادت بدهیم

«آیا دلیلی برای شک کردن به این شواهد وجود دارد؟»

۴. سؤال برای ارزیابی نظرات و دیدگاه‌های دیگر. مثال: «چه چیزهای دیگری درباره آن می‌توانید بگویید؟»

۵. سؤال برای آزمون مفهوم و پیامدها. مثال: «چه اتفاقی می‌افتد اگر...؟»، «چگونه اثر می‌گذارد اگر...؟»

۶. سؤال از سؤال مطرح کردن. مثال: «فکر می‌کنید چرا من این سؤال را پرسیدم؟»

نشست سقراطی راه ساده‌ای برای تشویق سؤال پرسیدن نظام‌دار و عمیق فکر کردن در کلاس درس است.

این راهبرد همچنین می‌تواند به عنوان شروع استفاده شود. در این شرایط، دانش‌آموزان دانش و درک قبلی خود را ارزیابی می‌کنند. این شیوه در هنگام یادگیری موضوعی که دانش‌آموزان قبلاً با آن آشنایی دارند یا در مورد آن نظرات خود را دارند، بسیار مفید خواهد بود. رویکرد سقراطی به سؤال کردن، برای به چالش کشیدن منطق، دیدگاه‌ها و مفروضات مفید است.

جمع‌بندی

نیاز به آموزش مهارت‌های تفکر بديهی و ضروری است. بنابراین، دانش‌آموزان خود را به مهارت‌های تفکر تمرین دهیم، به این ترتیب که با ایجاد فرضیه، ارزیابی بحث و نتیجه‌گیری، آن‌ها را به چالش بکشیم. این امر به بازتاب یادگیری و پیشرفت آن‌ها کمک می‌کند. ما می‌توانیم با قواعد، هنجارها و رفتارهایی که روز به روز مثبت (یا منفی) را در کلاس‌های درس و مدارسمان ایجاد کنیم. مهارت‌های تفکر باید در تمام درس‌ها تشویق شوند. اگر مهارت تفکر به فرهنگ یعنی فرهنگ تفکر تبدیل شود، دانش‌آموزان فعال و اثربخشی خواهیم داشت.

نشست سقراطی

ما به عنوان معلم می‌خواهیم سؤالات مؤثر بپرسیم و دانش‌آموزانمان را تشویق کنیم در مورد موضوعات مورد مطالعه و یادگیری خودشان سؤالات خوبی بپرسند. سؤالات «خوب» سؤالاتی هستند که تفکر عمیق‌تر را موجب می‌شوند و دانش‌آموزان را به سطوح بالای تفکر مانند تجزیه و تحلیل و ارزیابی هدایت می‌کنند.

سقراط هنر پرسش را توسعه داد. او اولین کسی بود که پرسش را سنگ بنای تدریس و یادگیری اعلام کرد. یکپارچه‌سازی سؤالات سقراطی در کلاس درس، به افزایش تعداد فراگیرندگان فعال و مستقل کمک می‌کند. در ادامه، شش گام فعالیت سؤالات سقراطی را ذکر می‌کنیم:

۱. سؤال برای روشن شدن. مثال «چرا شما این را می‌گویید؟»، «می‌توانید بیشتر توضیح دهید؟»
۲. سؤال برای به چالش کشیدن فرضیه‌ها. مثال: «آیا این همیشه این‌طور است؟»
۳. سؤال برای توضیح، دلایل و شواهد. مثال: «آیا می‌توانید این را اثبات کنید؟»،

«همیشه»، «هرگز» و «گاهی اوقات» را انتخاب کنند. پس از آنکه دانش‌آموزان به این سؤال پاسخ دادند، مسئله را بیشتر تحلیل کنید. مثلاً از آن‌ها بپرسید: فرض کنید خانه‌ای آتش گرفته است. آیا ماشین آتش‌نشانی که باید به سرعت خودش را به محل حادثه برساند، باید تا سبز شدن چراغ منتظر بماند؟ بحث را طوری هدایت کنید که دانش‌آموز متوجه موقعیت‌های متفاوت و تصمیم‌هایی که با توجه به شرایط باید بگیرد بشود.

در مورد انواع خطاهای اجتماعی نیز می‌توانید داستانی تعریف کنید و سؤالاتی در مورد آن‌ها مطرح کنید. برای مثال، از دانش‌آموزان بپرسید: اگر شما در شرایط مریم داستان بودید، خشمگین می‌شدید؟ از دانش‌آموزان بخواهید یکی از گزینه‌های «همیشه»، «هرگز» یا «گاهی اوقات» را انتخاب کنند. در مورد هر کدام از این سه گزینه بحث کنید. اجرا کردن این قبیل سناریوها به تفکر عمیق دانش‌آموزان و پرورش عاطفی و هیجانی آن‌ها کمک می‌کند.

* منبع
AdrewRedfern (2015). The essential guide to classroom practice, 200 strategies for outstanding teaching and learning.